

Патријарх српски Павле: О предодређењу

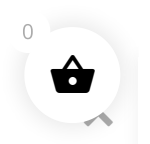

ПИТАЊЕ: У молитви Светог Симеона Новог Богослова, молитвеног правила пред причешће, стоји: У књизи Твојој записано је и оно што још није учињено. Не изгледају ли ове речи некако као вера у предодређење? И како их помирити с учењем Православне цркве о слободи човека?

ОДГОВОР ПАТРИЈАРХА ПАВЛА:

Слобода човека као духовно-моралног бића, неодвојив је део учења како Старог тако и Новог завета.

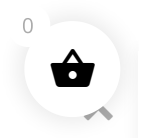
Већ наредба Божја, дата првим људима, изражава тај став (а исто тако заповести Декалога, као и остале), јер: Не једи с њега, и у који дан будеш јео с њега, умрећеш, јасно претпоставља слободу – да једе или не једе – оног ком је упућена.

На многим местима Свето писмо казује и директно да је у човековој власти избор: или да поступа у сагласности с вољом Божјом, тј., морално добро, или супротно том – зло, попут овог: *Ево сам ставио пред вас живот и смрт, благослов и проклетство; зато изабери живот да будеш жив* (5. Мојсијева 30,19).

У Новом завету, целокупно дело Спаситељеве пророчке службе, Његова проповед, упућено је човеку као слободном бићу које може да врши оно што Бог жели и што га спасава, али и супротно том. Из многих Христових речи, то се види сасвим одређено: *Ко хоће да иде за мном, нек се одрече себе, и узме крст свој и иде за мном* (Матеј 16,24); *ако хоћеш да уђеш у живот, држи заповести... Ако хоћеш савршен да будеш...* (Матеј 19,17,21).

Истина слободе човекове, налази се јасно исказана у делима Светих отаца, онако као што, нпр., вели Свети Василије Велики: *„Душа људска „не будући везана никаквом неопходношћу, и добивши од Творца живот, слободан, пошто је створена по слици Божјој, разуме, добро, уме се њим наслађивати, обдарена је слободом и моћи... може да сачува живот који јој је природан. Али, такође има слободу да се уклони од добра,..* А тако казују и многи други. Отуд учење православне Догматике да су људи и анђели створени као слободна бића, али с нижим типом слободе (моћи не грешити), с тим да узрастањем у добру доспеју до вишег (не моћи грешити).

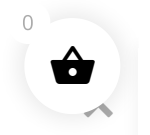

С оваквим одређеним ставом о слободи човековог моралног делања, како довести у сагласност у постављеном питању наведене речи молитве, као и сличне у неким другим молитвама?

Заиста, прва мисао коју ове речи изазивају, одводи нас схватању извесног програмирања нашег живота и поступања, неког предодређења и судбине. Јер ако је оно што тек треба да се догоди у будућности, унапред прописано, и ми, само, треба да га извршимо; ако смо машина која треба да иде одређеним колосеком, онда нема друго него да смо играчка у рукама усуда, судбине.

Тако је и мени изгледало кад сам био ђак другог или трећег разреда богословије. Наишла ми је и опсела мисао: Ако Бог унапред зна да ћу ја бити, нпр., пијаница, или крадљивац, или убица, могу ли ја, онда, да то не будем?! Јер ако не будем, тад пропаде Божје предзнање. Ако ли Божје предзнање не може да пропадне и ја морам да то будем, где је, онда, моја слобода?! Затим, ако бих, нпр., морао да будем убица, да би се тим потврдило Божје предзнање, па ме због тог греха Бог осуди на вечне муке, очигледно да би такав поступак био нечовечан, недостојан човека, а камоли Бога и његове правде. И где се, између тог свега, може ставити еванђелско учење да је Бог Љубав?

Мучио сам се, безуспешно тражећи исход из овог лавиринта. Другови којима сам ову мисао изнео, имали су своје проблеме, с којима су се носили, и у

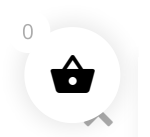
моје питање нису се удубљивали. Професорима га нисам могао изнети због опасности да га не окарактеришу као неумесно, јеретичко или безбожничко. Тако сам остао да се с њим носим, сам, и ко зна шта би са мном било да нисам наишао на извесно објашњење Светог Василија Великог, а потпуније код Блаженог Августина. Десило се нешто парадоксално. Доказ против предодређења, пружио ми је, ето, Блажени Августин који је, иначе, сам заступао схватање о предодређењу, предестинацији.

То објашњење које ми је проблем разбистрило и – бар, за мене – решило, састоји се у овоме:

Библија почиње речима: У почетку створи Бог небо и земљу (1. Мојсијева 1,1). У почетку чега? У почетку времена. Пре тог, значи, није било времена. Па шта је, онда, постојало? „Јер, пре створења света, било је неко постојање које одговара надсветским силама, које не прелази време, вечно, које увек траје“. Постојала је, дакле, вечност. Шта је време, шта је вечност?

Ови основни појмови, категорије нашег ума, увек су најтежи за објашњење. Тако је и с појмом времена. Као што каже Блажени Августин: *„Ако ме нико не пита, знам, али ако бих хтео, неком, то питање разјаснити, не знам. Ипак са сигурношћу могу рећи... кад не би ништа пролазило да не би било прошлог времена, и кад не би ништа постојало да не би било садашњег времена, и кад не би ништа долазило да не би било будућег времена,,. И нама је јасно да време незадрживо тежи и пролази састојећи се из прошлости, садашњости и будућности, али тако „да је у њему прошлост минула, будућност још није наступила, а садашњост се измиче од опажања пре него што се усмотри,,* како примећује Свети Василије Велики.

Јасно нам је да прошлост не постоји; она је била, али је сада као трајања времена нема. Исто тако, нема ни будућности; она ће тек доћи, али сад је још нема. Значи, постоји само садашњост. Али шта је стварно садашњост? Она је у суштни линија додиром између прошлости и будућности, тренутак у

ком будућност стално пролази у прошлост. Док, нпр., часовник не откуца „так“, тај трен је близу, чекамо га да наступи, али још не постоји. А чим откуца „так“, тог трена нема више, прешао је у прошлост.

Непостојеће будуће у тренутку је прешло у непостојеће прошло. И садашњост, значи, једва постоји. Наиме: *„И сам један сат, састоји се од краткотрајних делића: што је од њег одлетело, то је прошлост, а што год му преостаје, то је будућност. Ако се може замислити део времена који се не може више поделити ни у најмање делиће времена, онда је он једини који се може звати садашњи, али тај део тако брзо из будућности прелеће у прошлост – да се не протеже ни тренутак,,*

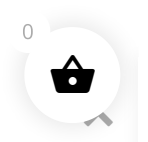
Ево, то је време постојало заједно са светом и неодвојиво је од њег. Оно се односи на све створено, па и на нас, људе и на анђеле. На Божје биће, време се не односи. Он је Творац света и времена, те на Њег оно не може бити примењено као што се на Њег не могу применити појмови простора, броја, почетка и свршетка, итд. За Њег важи вечност. Шта је вечност?

Вечност је стална садашњост, она нема ни прошлости, ни будућности које карактеришу време. *„У вечности ништа не пролази, него је у све садашње – вели Блажени Августин. – Вечност која нема ни будућности, ни прошлости, непомично стоји и одређује будућа и прошла времена,,* На другом месту, обраћајући се Богу, Блажени Августин каже: *„Твоје године нити иду, нити долазе... Твоје су године један дан (2. Пет. 3,8), а Твој дан није сваки дан, него данас, јер Твој данашњи дан не узмиче пред сутрашњим, и не долази иза јучерашњег. Данашњи дан је вечност,,*

Вечност је, дакле, стално „сад“, без претходног „било“ и следујућег „биће“.

Садашњост, која за нас, једва, постоји, у вечности једино постоји.

Кад говоримо о вечности кажемо „пре“ и „после“, то говоримо са свог, људског становишта, изразима који се односе на време. У вечности нема ни

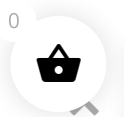
пре ни после... Има, само, сад.

Отуд следује да кад кажемо Божје „предзнање“, Божје „предвиђање“, да се изражавамо на наш, људски начин. „У ствари, – по духовитој примедби о. Јустина Поповића, – *Божје предзнање је знање и гледање свих мисли, људских, и осећања, и дела у стању њиховог збивања – јер за Бога не постоји ни прошлост ни будућност, већ је све садашњост*„. У Богу, дакле, нема предзнања, будућег, као ни подсећања на прошло, него, само, знања и гледања и прошлог и будућег истовремено, сад. Ми можемо предвиђати и сећати се. За Њег је у истом „сад“ и постанак света, и све време до нашега доба, и сва будућност до краја света.

Зато, кад се у молитви каже да је Бог својим предзнањем („и предзнанијем Твојим“, грчки: *prognosi ti si*) одредио овима да буду свештеници, или ђакони, то се казује на људски начин, људским речником и категоријама које важе за људе, али се не могу применити на Божанску вечност. Отуд, на питање: Шта је радио Бог пре него што је створио небо и земљу, које су му поставили неки савременици, Блажени Августин лепо одговара: *„Ако пре неба и земље није било никаква времена, зашто се пита шта си „тад“ радио? Јер није било никаквог „тад“ док није било никаквог времена*„.

Позната је ствар да се у новозаветним књигама на више места говори о Божјем предзнању, а у вези с њим и предодређењу: *...дошљацима... који су изабрани по провиђењу* (предзнању, грч. *prognosin*) (1.Пет. 1,2); *...по одређеној вољи и промислу (prognosi) Божјем* (Д. ап. 2,33); *Што је рука Твоја и воља Твоја напред одредила* (проорисен) да буде (Д. ап. 4,28); Јер које напред избра (проегно), оне напред одреди (proorisen)..., *које напред одреди оне и позва* (Рим. 8,29,30); *У љубави нас је напред одредио* (proorisen imas) *да будемо његови синови* (Еф. 1,5), и тако даље.

Оба ова израза треба схватити у смислу који смо изложили. Свети Јован Златоуст, у тумачењу речи Спаситељевих: *Саблазни морају доћи* (Мт. 18,7)

каже: „Кад Христос говори о неопходности саблазни, то тим не уништава... слободу воље, и не потчињава наш живот каквој било неопходности делања, него само предсказује оно што ће се неминовно десити... Стога није предсказање Спаситељево узрок саблазни. Никако! И не постоје саблазни зато што их је Спаситељ предсказао, него је зато предсказао што ће оне неминовно настати. Ако би људи од којих проиходе саблазни решили да зло не чине, саблазни не би дошле. А кад оне не би дошле, то не би ни биле предсказане,,

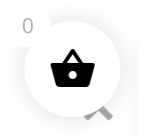
Слично говори и Блажени Августин: „Не грешити човек стога јер је Бог унапред знао да ће он грешити; ...сам човек грешити кад грешити... А ако то човек не усхтедне, онда, дакако, и не грешити; али, ако не хтедне грешити, и о том је Он (Бог) унапред знао,,

Али, ако Свето писмо одређено потврђује чињеницу човекове моралне слободе, и с тим, уједно, неприхватљивост предодређења његовог поступања, то још не значи да сваког од нас Бог не шаље у овај свет у своје време и ставља пред одређене задатке које треба да испунимо, као што је то изнето за Светог Јована Крститеља. Пре нег што је он и зачет, по Божјем наређењу, Арханђео подробно излаже превасходне дужности које он треба да изврши у делу нашег спасења: *Да буде пророк Највишег, да иде пред Њим у духу и сили Илијиној, да Му приправи пут и спреми Господу народ приправан* (Лк. 1,15-17). Ми знамо, Пророк је добровољно извршио поверено му дело и тако постао највећи рођен од жена (Мт. 11,11).

Слично Светом Јовану, сваки човек долази у свет у своје време и стаје пред дужности које треба да изврши. Да ли ћемо им приступати најбољом вољом и способностима које имамо, онако како Бог жели, и тако постати свети, људи у правом смислу речи, зависи, најзад, од нас, ствар је нашег слободног опредељења. Али, такође, сваки од нас може одбацити оно што Бог хоће, и тако постати грешник, управо онако како се у Светом писму каже за књижевнике и законике да „одбацише што је Бог хтео с њима“ (Лк. 7,30).

„Од нас зависи – вели Свети Јован Дамаскин – или да останемо у врлини и следимо Бога који њој призива, или да оставимо врлину, што значи да будемо у пороку и следимо ђавола који нас, без присиљавања, том призива.“

Сматрам да нам је постало јасно да кад се у Светом писму, или у црквеним текстовима, говори о Божјем предзнању, да се то казује на људски начин, у појмовима који се односе на време, а непримењиви су на вечност у којој Бог пребива. Вечност је стална садашњост, у којој се налазе и прошлост и будућност – истовремено. Тако, кад кажемо да је Бог нешто предвидео у

прошлости, то значи да и то прошло и то будуће Он види сад, у садашњости. Наш људски језик то Његово виђење назива „предвиђањем„. Бог, дакле, види да се људи не кају, него чине саблазни, и то Његово виђење исказује се у Светом писму речима: Саблазни морају доћи.

Завршићемо речима Светог Јована Златоуста: „А кад би се они (људи) исправили – велиш ти – и нико не уводио у саблазни, не би ли се показало лажним ово предсказање? Никако! Јер га тад не би ни било„.

ИЗВОР: „Гласник“, октобар 1983.

Опремио: Давор Сантрач

Објављено: 13.05.2022.

